

آشنایی با تهدیدها و فرصت‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی

هومن الوندی
نجمه خانی هنجانی

www.ketab.ir

پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع)

سرشناسه: الوندی، هوشیار ۱۳۶۶ | عنوان و نام پدیدآور: آشنایی با تهدیدها و فرصت‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی در ایران | نویسنده: نجمه خانی‌هنجی؛ تهیه‌کننده پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع)؛ ناظر علمی: غلامرضا رضایی‌پور؛ ناظر نهایی: عزت‌الله معتمد؛ ویراستار: حسین قاسم‌حمزه؛ واپایش نهایی: سیدعلی یارفا؛ ویروده‌شدت: | مشخصات نشر: قم: پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع)، انتشارات زمزم هدایت، ۱۳۹۹. | مشخصات ظاهری: ۱۹۶ ص:؛ ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م. | شابک: ۲۵۰۰۰۰ ریل: ۵۰۷۱۰۰۲۳۰۹۶۴ | وضعیت فهرست نویسی: فیپا | یادداشت: کتابنامه | موضوع: شبکه‌های اجتماعی پیوسته -- جنبه‌های اجتماعی | موضوع: Social aspects--Online social networks | موضوع: شبکه‌های اجتماعی پیوسته -- ایران -- جنبه‌های اجتماعی | موضوع: Online social networks -- Iran -- Social aspects | شناسه افزوده: شناسه افزوده: خانی‌هنجی، نجمه، ۱۳۶۴ - | شناسه افزوده: رضایی‌پورنوده‌ی، غنایت، ۱۳۵۲ - | شناسه افزوده: پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع). | انتشارات زمزم هدایت | شناسه افزوده: Imam Sadiq Research Institute of Islamic Sciences. Zamzam Hedayat | شناسه افزوده: پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع) | شناسه افزوده: Imam Sadiq Research Institute for Islamic Sciences | رده‌بندی کنگره: ۷۴۲HM | رده‌بندی دیویی: ۷۵۴/۰۰۶ | شماره کتابشناسی ملی: ۷۵۱۹۹۵۱

زینت
انتشارات

آشنایی با تهذیبها و فرصت‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی

تهیه‌کننده: پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع)

هومن الوندی و نجمه خانی‌هنجری	نویسندگان:
عنایت رضایی‌پور	ناظر علمی:
عزت‌الله معتمد	ناظر فنی:
حسین قاسم حمزه	ویراستار:
سیدعلی‌یار افشارپور دهدشت	واپایش نهایی:

زمزم هدایت	ناشر:
هادی جعفری	صفحه‌آرا:
پیرامون اسماعیل‌زاده	ناظر چاپ:

مرکز چاپ	چاپ:
رقعی	قطع:
اول / ۱۴۰۰	نوبت:
۹۷۸-۹۶۴-۲۴۶-۷۱۰۰۵	شابکد:
۲۰۰	شمارگان:
۲۵۰۰۰ تومان	قیمت:

آدرس: قم، خیابان شهیدان فاطمی، نبش کوچه ۳، پلاک ۸۱
تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۷۳۰۷۳۵ / همراه: ۰۹۱۲۲۵۳۲۸ ۸۷

حقوق چاپ و نشر برای انتشارات زمزم هدایت
محفوظ است.

ISBN: 978-964-246-710-5

789642

467105

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱۳
فصل اول: کلیات.....	۱۷
مفهوم‌شناسی.....	۱۷
۱. تهدید.....	۱۷
۲. فرصت.....	۱۹
۳. ارتباط.....	۱۹
۴. عناصر ارتباط.....	۲۰
۵. ارتباط جمعی.....	۲۴
۶. ارتباط مجازی.....	۲۵
۷. فضای مجازی.....	۲۶
۸. جامعه مجازی.....	۲۷
۹. شبکه‌های اجتماعی.....	۲۹
۱۰. تهدیدها و فرصت‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی در مطالبات و بیانات امام خامنه‌ای (مدظله العالی).....	۳۲

فصل دوم: آشنایی با مزایا و معایب برخی شبکه‌های اجتماعی داخلی و

خارجی.....	۳۷
معرفی برخی از شبکه‌های اجتماعی خارجی و داخلی.....	۳۷
۱. تلگرام.....	۳۷

۲. اینستاگرام ۳۸
 ۳. فیس‌بوک ۳۹
 ۴. توئیتر ۳۹
 ۵. واتس‌آپ ۳۹
 ۶. کلوب ۴۰
 ۷. فیس‌نما ۴۱
 ۸. هم‌میهن ۴۱
 ۹. فارس توئیتر ۴۲
 ۱۰. سروش ۴۲
 ۱۱. گپ ۴۳
 ۱۲. آی‌گپ ۴۴
- فصل سوم: آشنایی با تهدیدهای شبکه‌های اجتماعی مجازی** ۴۵
- تهدیدهای روانی** ۴۶
۱. ایجاد ناهنجاری‌های رفتاری و روانی ۴۶
 ۲. ایجاد اختلال در رشد اجتماعی، شخصیتی و عاطفی ۴۸
 ۳. وابستگی بیش‌ازحد (اعتیاد) رسانه‌ای ۴۹
 ۴. ابتلا به افسردگی و اختلال در خواب ۵۲
 ۵. دامن زدن به خیالات و رؤیاها ۵۴
- تهدیدهای خانوادگی** ۵۴
۱. کاهش ارتباط عاطفی اعضای خانواده ۵۴
 ۲. ایجاد لطمه در روابط میان والدین با یکدیگر و با فرزندان ۵۵
 ۳. هویت‌زدایی از مفهوم خانواده با پررنگ شدن فردگرایی ۵۷
 ۴. تغییر شکل خانواده از هرمی به شبکه‌ای بدون ولایت والدین ۵۸
 ۵. تضعیف تعهد، عفت و حیا ۵۹

۶۰	۶. تنوع‌طلبی جنسی
۶۲	تهدیدهای اجتماعی
۶۲	۱. سردرگمی در میان انبوه اطلاعات
۶۲	۲. سطحی‌نگری و از دست دادن قدرت تحلیل به دلیل بمباران اطلاعاتی
۶۳	۳. نفوذ به حریم خصوصی افراد
۶۶	۴. ترویج مفهوم زندگی مشترک با دیگران به جای ازدواج
۶۷	۵. اشاعه فحشا و بی‌بندوباری
۶۸	۶. ترویج فمینیسم
۶۹	۷. کاهش ارتباطات رودررو
۶۹	۸. خارج شدن از فرایند عقلایی و تشدید فضای احساسی
۷۱	۹. فراهم کردن زمینه برای افراد با تعریف هویت‌های جعلی
۷۲	۱۰. رواج شایعات
۷۵	۱۱. ترویج فرقه‌گرایی و عرفان‌های دروغین
۷۶	۱۲. افزایش آمار جرم و جنایت
۷۷	۱۳. رواج فقرای مجازی
۷۸	تهدیدهای فرهنگی
۷۸	۱. زوال فرهنگ بومی - مذهبی
۷۹	۲. تضعیف باورها، انگیزه‌ها و رفتارهای مذهبی
۸۰	۳. قبح‌زدایی از روابط نامشروع
۸۱	۴. تغییر الگوی گذران اوقات فراغت
۸۳	۵. کاهش سطح مطالعه
۸۴	۶. تغییر در ادبیات جامعه و رسم الخط فارسی
۸۵	۷. افزایش مراجعه به محتواهای غیراخلاقی و هرزه‌نگار
۸۶	تهدیدهای سیاسی

۱. تضعیف نظام حاکم ۸۷
۲. دیکتاتوری اقلیت در سایه امپراتوری مجازی ۸۸
۳. هدایت افکار عمومی ۹۰
۴. همراه کردن مردم با امیال مراکز قدرت و ثروت جهانی ۹۲
۵. نمایش غیرواقعی و نادرست اخبار و اطلاعات ۹۴
۶. جاسوسی و تهدید امنیتی ۹۵
- تهدیدهای اقتصادی ۹۶
۱. کاهش سطح بهره‌وری در محیط کار واقعی ۹۶
۲. تغییر در تولید، توزیع و مصرف اقتصادی ۹۷
۳. قرار گرفتن کسب‌وکار در سایه فضای مجازی ۹۹
۴. بهره‌برداری تبلیغاتی علیه دستاوردها و کالاهای داخلی ۱۰۰
۵. بازاریابی ناهنجار ۱۰۳
۶. شکاف اقتصادی میان کشورهای ۱۰۳
- فصل چهارم: آشنایی با فرصت‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی ۱۰۷
- فرصت‌های اجتماعی ۱۰۷
۱. گسترش خرد جمعی ۱۰۷
۲. نظارت و کنترل اجتماعی ۱۰۸
۳. بازنمایی و هویت‌یابی جمعی ۱۱۱
۴. همبستگی اجتماعی ۱۱۴
۵. بسیج ظرفیت‌های مردمی ۱۱۵
۶. مدیریت افکار عمومی ۱۲۰
۷. اشتراک دانش تخصصی ۱۲۴
۸. کاهش شکاف آگاهی ۱۲۶
- فرصت‌های فرهنگی ۱۲۸

مقدمه

در گذشته‌ای نه چندان دور، که هنوز رسانه‌های گروهی یکی پس از دیگری پا به عرصه وجود نگذاشته بودند، قهوه‌خانه‌ها، میدان‌های محله و مساجد مهم‌ترین ابزارهای تبادل اطلاعات و اخبار تلقی می‌شدند و ارانه و اشاعه مهم‌ترین رویدادها و افکار برای انبوه خلق از این طریق صورت می‌گرفت.

مهم‌ترین عامل نقش‌آفرینی و دگرگونی در رسانه‌های سنتی و ظهور رسانه‌های نوین مخاطبان بودند؛ نیازهای مخاطبان به تسریع ارتباط با هم‌نوع، تعامل با دیگر مکان‌ها، و دیگر نیازهای اجتماعی با گسترش شهرها به نیازهای اساسی جامعه تبدیل شد. افزون بر این، نبود اطلاعات از بدنه جامعه یکی از مشکلات جدی در حوزه تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی و سیاستگذاری شمرده می‌شد. با توجه به این نیازهای اجتماعی بود که سایر عوامل اجتماعی زمینه ظهور شبکه‌های اجتماعی نوین را فراهم آوردند. و با ظهور صنعت چاپ، انتقال اطلاعات با تحولی شگرف روبه‌رو شد و مخاطبان آن به جای «انبوه خلق» با عنوان عامه یا همگان در ادبیات ارتباطی نامگذاری شدند. بعد از این مرحله، به موازات رشد رسانه‌های جمعی، توده مهم‌ترین مخاطبان این رسانه‌ها قلمداد می‌شود؛ توده شامل خیل کثیری از افراد است که از نظر فیزیکی دور از یکدیگر اما از نظر معنوی به واسطه رسانه‌های جمعی در کنار یکدیگرند. در

کنار سیر تکاملی رسانه‌های جمعی، همچون روزنامه‌ها، تلویزیون و رادیو، که با ویژگی توده‌محوری شناخته می‌شوند، شاهد ظهور شبکه‌های اجتماعی با ویژگی کاربرمحوری هستیم که ویژگی متمایز آنها مجازی بودن، فعال بودن مخاطب، و دوسویه بودن تبادل اطلاعات است. در این سیر تحول و ظهور شبکه‌های اجتماعی مجازی در جوامع مختلف، کشور ایران نیز بی‌نصیب نمانده و در دوره‌های مختلف یکی از شبکه‌های اجتماعی مجازی همچون وایبر، واتس‌آپ، اینستاگرام و تلگرام را تجربه کرده است.

وجود فضای مجازی و گذار شبکه‌های اجتماعی آنلاین به فضای آنلاین به یکباره جامعه ایرانی را وارد عرصه‌ای کرد که ناآگاهی اجتماعی، نبود سواد رسانه‌ای و نبود زیرساخت‌های بومی و عملیات پیش‌دستانه مقابله با این تحولات از ویژگی‌های آن بود، ویژگی‌هایی که به بروز تهدیدهای درونی و بیرونی علیه منافع ملی در حوزه‌های مختلف منجر شد، و در نتیجه، فرصت‌های برآمده از ورود این تحول در جامعه مورد بهره‌برداری مفید واقع نشد.

امروزه، خبر از طریق رسانه‌های اجتماعی مجازی به خانه‌ها راه یافته است و در یک لحظه، اطلاعات متنوعی می‌توانند در اختیار همه مردم شهر بلکه کشور و جهان بگذارند، زمان و مکان را تسخیر کنند و از مرزهای متصلب اجتماعی، سیاسی، روانی، اقتصادی، فرهنگی و... عبور کنند. گویی جامعه سرنوشت خود را به دست رسانه‌های اجتماعی مجازی سپرده است. از این رو، این رسانه‌های اجتماعی هستند که نقش منعکس‌کننده، تقویت‌کننده و حتی خاموش‌کننده یک جامعه را به دست دارند.

با گسترش شبکه‌های اجتماعی مجازی، تهدیدها و فرصت‌های مختلف اجتماعی، روانی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و... نیز هر روز گسترش و اهمیت بیشتری یافته است و توجه پژوهشگران بیشتری را به خود جلب کرده است و رابطه

بین شبکه‌های اجتماعی مجازی و تهدیدها و فرصت‌های ظهور یافته مدت‌های مدیدی است که کنجکاوی پژوهشگران را برانگیخته است.

نوشتار پیش رو با هدف آشنایی با تهدیدها و فرصت‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی نگاشته شده است. در مجموع، این متن مطالعاتی در پنج فصل تنظیم شد. فصل اول، حوزه مفهوم‌شناسی متن را دربرگرفته است. فصل دوم، به بررسی از شبکه‌های اجتماعی مجازی داخلی و خارجی، همراه با مزایا و معایب آن، پرداخته است. در فصل سوم، مجموعه تهدیدهای روانی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل چهارم، به مهم‌ترین فرصت‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی پرداخته شده است و، در نهایت، در فصل پنجم، به مهم‌ترین راهکارهای تبدیل تهدیدهای شبکه‌های اجتماعی مجازی به فرصت اشاره گردیده است. البته به خوانندگان عزیز توصیه می‌شود که در کنار این مجموعه تدوین‌شده، برای تکمیل اطلاعات، از واکاوی و مطالعه منابع بیشتر دریغ نشود.

در پایان، لازم می‌دانم که از مجموعه پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع) و مرکز متون این پژوهشگاه، که همواره یار و همراه ما در تدوین این متن بودند، کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم. امید است این متن مورد استفاده و بهره‌گیری خوانندگان عزیز قرار گیرد. از همه استادان و مخاطبان انتظار می‌رود که ما را از ارائه نظرها و پیشنهادها تکمیلی بی‌بهره نگذارند.

هومن الوندی

تابستان ۱۳۹۹